

**Türk Edebiyatı Tarihi, Talât Sait Halman (ed.), İstanbul:
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar
Genel Müdürlüğü Kültür Eserleri Dizi: 399, 2006, 4 Cilt.**

Ömer LEKESİZ*

Tezkirecilikten Tarihçiliğe

Kökeni tefsir ve hadis çalışmalarına dayandırılan tezkirecilik, Arapların *tabakât* adını verdikleri çalışmaların İranlılar ve Türkler tarafından geliştirilmiş şeklidir. Kültürün, maddî ve manevî yaşama biçiminin toplamı olarak alındığı Osmanlı toplumunda hemen her mesleğe mensup kişinin hal tercümelerinin derlemesi olarak başlayan tezkirecilik, şairlerin hal tercümelerine mahsus çalışmalarla edebî bir boyut kazanmıştır. Ali Şir Nevâî'nin 1491 tarihli *Mecâlisü'n-nefâis*'inden İbnülemin Mahmut Kemâl İnâl'in 1942 tarihli *Son Asır Türk Şairleri*'ne kadar süren şüara tezkireciliği, yerini Tanzimat'tan itibaren tedricî olarak edebiyat tarihçiliğine bırakmıştır.

Edebiyat tarihçiliğimiz ise modern edebiyat tarihçiliğini kuran Lanson'un (1875-1934) çalışmalarıyla eş zamanlı olarak başladığı gibi (örneğin, ilk yerli edebiyat tarihi olarak bilinen Abdülhalim Memduh'un *Târih-i Edebiyât-ı Osmaniye*'si 1890'da, Lanson'un *Fransız Edebiyat Tarihi* ise 1894'te yayımlanmıştır), edebiyat tarihçiliğinin yerli bir edebî bilim olarak kurumlaşmasında büyük emeği olan Fuat Köprülü de ilgili çalışmalarında Lanson metodunu uygulamıştır.

Edebiyat eserinin oluştuğu, dolayısıyla yazarlarının doğduğu, yaşadığı zaman ve ortamla birlikte değerlendirilmesi esasına dayanan Lanson metodu Fransa'da olduğu gibi Osmanlı'da da yoğun tartışmaları beraberinde getirmiştir. Namık Kemal'in, *Harâbât Mukaddimesi*'nde divan edebiyatını dönemlere ayırma girişimi nedeniyle Ziya Paşa'yı eleştirdiği günlerden başlayıp, Servet-i Fünuncuların Lanson metoduna karşı Taine (1828-1893)'in yöntemlerini benimsemeleriyle süren edebiyat tarihçiliğinde metot tartışmaları, devletin gerek ders gerekse kaynak kitap olarak yeni çalışmaların önemli bir kısmını yönlendirmesi sayesinde artarak sürmüştür. Ayrıca VIII. yüzyıldan yaşadığımız yüzyıla kadar geniş bir coğrafyada, dil, inanç ve kültür değişmeleriyle birlikte kendisi de değişerek süren edebiyatımızın kavram kargaşasından, resmî ya da gayriresmî ideolojik etkilerden arındırılarak ele alınmasındaki teknik zorluklarıyla

* Edebiyat Araştırmacısı.

içeriğe de yansımış, dolayısıyla edebî kamunun genel beğenisine mazhar olan bir edebiyat tarihi ne yazık ki bugüne kadar yazılamadığı gibi, çevre etkisini göz ardı etmemekle birlikte edebî eseri konunun öznesi olarak alan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, ikinci cildini yazmadığı *XIX'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ne benzer büyük beğeni toplayan yeni eserler de üretilememiştir.

“Türk Edebiyatı Tarihi”

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, Talât Sait Halman, Osman Horata, Yakup Çelik, Nurettin Demir, Mehmet Kalpaklı, Ramazan Korkmaz ve M. Öcal Oğuz'un editörlüğünde hazırlanan son *Türk Edebiyatı Tarihi*, söz konusu olumsuzluklara karşı, mevcut ihtiyaçlar da gözetilerek hazırlanmış ve 4 cilt halinde yayımlanmıştır (2006). Talât Sait Halman'ın *Genel Editör* sıfatıyla yazdığı sunuşta söz konusu niyet şöyle ifade edilmiştir:

Bu uzun ömürlü, geniş kapsamlı, çok çeşitli edebiyatın doğuşundan günümüze kadar serüvenini inceleyen bir tarih çalışması zorunlu olmuştur. XIX. yüzyıl sonlarından beri bu konuda değişik açılardan başarılı birçok eser yayımlandığı doğrudur. Bunların çoğu öncü ve özgün, daha sonrakilerin, bazıları da birbirinin tekrarı gibiydi. Hemen hepsinin belirgin yanı, edebiyatı *anlatmaktan* pek öteye geçmemesiydi. Oysa artık gerekli olan, Türk edebiyatının oluşumunu *yorumsal, eleştirel yöntemlerle değerlendirmektir*. Elinizdeki “*Türk Edebiyatı Tarihi*” bu amaç ve anlayışla yola çıkmıştır. (c. I, s. 17).

Giriş'i oluşturan, Peter B. Golden ve Lars Johanson imzalı “Türkler: Kökenleri ve Yayılma Alanları” ve “Türk Dili” başlıklı iki yazıyla başlayan kitap; “Epik Dönem”, “Erken Dönem”, “Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatına Giriş (XIII. Yüzyıl-1860): Sosyal ve Kuramsal Bağlam”, “Batı Türk Yazı Dili Temelinde Yeni Yapılanmaya Doğru: Klasik Öncesi Dönem (XIII. Yüzyıl-1453)”, “Devletten İmparatorluğa: Klasik Dönem (1453-1800)”, “Klasik Sonrası (1800-1860)”, “Yenileşme Dönemi veya Osmanlı Modernleşmesi (1860-1923)” ve “Cumhuriyet Dönemi (1923-XXI. Yüzyıl)” başlıklarından oluşan 8 ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümleri oluşturan toplam 121 yazı, “Ekler” başlığı altında yer verilen Türk Kronolojisi, Genel Kaynakça, Editör ve Yazarların Hal Tercümeleleri ile tamamlanmıştır.

Türk Edebiyatı Tarihi'ne yazılarıyla katkıda bulunan 88 yazardan sadece üçü (Ahmet Oktay, Doğan Hızlan ve Feridun Andaç) akademik hayatın dışında bulunmaktadır.

Bölümlerin Temellendirilmesi

Editörlerin “Sunuş” yazısında, “Eserde, Türk edebiyatının gelişimini, ayrıntılardan uzak, yoğunluklu bir şekilde verebilmek amaçlanmıştır. *Türk Edebiyatı Tarihi*, gerek siyasî gerek kültürel hayatta önemli dönüşümlerin yaşandığı tarihler dikkate alınarak, başlangıçtan İstanbul'un fethine, 1453'ten edebî anlamdaki Tanzimat'ın başlamasına, 1860'tan Cumhuriyet'in ilanına, 1923'ten XXI. yüzyıla olmak üzere 4 cilde ayrılmıştır. Konuların sıralamasında, kronolojik yaklaşım göz önünde bulundurulmuş, bazı konular/problemler, sözlü edebiyata ait ürünler ve diğer alanlardaki edebiyatlar, bütün

asırları kapsayacak şekilde uygun yerlerde bir arada verilmiştir” denilmektedir (c. I, s. 22-23). Haliyle, o bölümü oluşturan kimi yazılardaki dolaylı değinmeler dışında bölümlerin edebiyat bilimi açısından temellendirilmesi yapılmamış, hangi akademik temüle yaslandığı belirtilmemiş, adı önceden konulmuş bir metoda uygun düşüp düşmediği de bildirilmemiştir.

VIII. Bölümde Yaralanan Edebiyat

Kitabın ilk 7 bölümünde yer alan yazılardaki değerlendirmeler ve yargılar, edebiyatın esasına ait bir yanlışlığı içermedikleri sürece hemen her zaman, bir referans olarak kullanılabilirler için apriori bir değer taşıyacaklardır. Edebî çalışmalarla ilgili geriden izlemeci teamülün de bu bağlamda işe yaradığı aşîkârdır. Dolayısıyla, edebiyatın esasına ait kimi yanlışları içerenleri bile en az 50 sene geride kalmış yazarlar ve eserler üstüne yapılan çalışmalarda öne çıkarılabileceği için, edebî bir tartışmanın ya da itirazın nedeni olarak yine de bir karşılığa sahip olacaklardır.

Asıl problem, yerli akademik hayatın kuşatamadığı son 50 yıla ait değerlendirmelerde, yargılarda ortaya çıkmaktadır. Diğer bir söyleyişle edebiyat hayatı henüz devam eden yazarlardan hangilerinin 50 yıl sonra da edebî değer yükleneceği bugünden öngörülemez. Bunu derken geriden izlemeci akademik teamülü doğru bulduğumuz, edebiyat tarihi çalışmalarının 50 yıl öncesinde kesilmesini istediğimiz sanılmamalıdır. Kastımız, bugünün yazarlarını, eserlerini değerlendirirken bunun takip gücümüzle, kişisel beğenimizle kaçınılmaz olarak sınırlı kalacağını, bu yüzden de şu ya da bu nedenle beğenimizi kazanmış kimi niteliksiz yazar ve eseri, tarafımızca bilinmeyen birçok yazar ve eserin önüne alabileceğimizi söylemektir. Nitekim *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde de 1950 sonrası edebiyatına ilişkin yazılarda söz konusu problemler çok belirgin olarak öne çıkmaktadır.

Ayrıca, son bir asırlık edebiyatın 50 kuşağı, 80 kuşağı gibi “kuşak” kavramı üzerinden yapılandığı göz önüne alındığında “kuşak” kavramının edebî karşılığı, hangi müşterekleri içerdiği öncelikli olarak belirlenmek zorundadır. Bu yapılmadığı takdirde 50’li yıllarda edebiyata dâhil olup, 80’li yıllarda da edebiyat hayatını sürdüren bir yazarın edebî konumunu tam olarak belirlemek mümkün olmayacaktır. Belirtilen dönem ve sonrasına ilişkin yazılarda bu yapılmadığı gibi, tür odaklı yazılarda da edebî ortamın bölmeli olarak yansıtılması sonucu doğmuştur.

Bilimsel Cehalet

Günümüz edebiyatı üstüne konuşmak için edebiyat ortamının nabzını tutan dergileri, kurumsal ve nitelikli yayıncılık yapan butik yayınevlerinin kitaplarını, yazarların hayatlarındaki değişimleri düzenli olarak izlemek gerekmektedir. Türkiye şartlarında bunun zor gerçekleşeceği bilinen bir durumdur. Bu zorluk, bugünün edebiyatını yazmak zorunda olanların “rivayetler”e de itibar etmesini beraberinde getirmektedir ki “rivayetler” bir dergi yazısında, makalede ya da seminerde karşımıza çıktığında kısmen makul de görülebilir. Ama tırnak içinde “edebiyat tarihi” söz konusu olunca rivayetlere yaslanmak bilimsel bir cehalet belgesine dönüşür.

Nitekim kimi yazılarda bu tür belgeler yer almaktadır. Örneğin, “Çağdaş Türk Romanında Yeni Açılımlar, Yeni Söylemler” iç-başlığı altında bir öykü, bir şiir ve bir çocuk kitabı bulunan Mübeccel İzmirli romancılar hanesine yazılmış, sadece öykü ve günlük yazmış, çeviri yapmış olan Tomris Uyar’ın kadın sorunlarını işlediği romanlarından dem vurulmuştur!

Edebiyat Dergisiz Edebiyat Tarihi

Edebiyat akımlarının edebiyat dergilerinde hayat bulduğu, tartışıldığı, değerlendirildiği bilinen bir gerçektir. Bu anlamda edebiyat dergileri Türk edebiyatının son yüzyılında belirleyici oldukları kadar, edebiyat tarihlerine malzeme olacak nice bilgiyi bünyelerinde barındırdıkları için de zorunlu olarak görülmesi, başvurulması ve elbette başlı başına incelenmesi gereken bir nitelik taşırlar.

Birçok konu gibi bu durumu da iyi gören editörler edebiyat dergileriyle ilgili “Edebiyat Dergileri (1865-2000)” başlıklı bir yazının burada yer almasını sağlamışlar. Ancak editörler konunun eksikliğini gidermekteki maharetlerini ne yazık ki yazının kalitesinde göstermemişler.

“Edebiyat Dergileri (1865-2000)” başlıklı yazı, edebî bilgisi yeterli bir lise öğrencisinin dergi konulu bir kompozisyon ödevinde de rahatlıkla kullanabileceği maruf bir bilgiyle başlamış: “Dergi, hür tefekkürün kalesi” (Cemil Meriç). Ama her nedense hür tefekkürün kaleleri yerine uçsuz bucaksız bir bozkır görüntüsü yerleşivermiş yazıya: 135 yıllık dönem için sadece 29 derginin adı (ciddî bir değerlendirmeye de konu olmaksızın) ancak zikredilebilmiş. Edebiyat ortamını oluşturan, bekleyen ve büyüten *Gülşen-i Edeb, Yürüyüş, Yücel, İnsan, Çınaraltı, Pazar Postası, Yeni Dergi, Yazı, Oluşum, Edebiyat, Yeditepe, Seçilmiş Hikayeler, Gergedan, Argos, Somut, Tan, Kayıtlar, Çağdaş Eleştiri, Yönelişler, Bürde, Edebiyat ve Eleştiri, Hece, Nar, Ludingirra, Defter, Yazko Edebiyat, Adam, Ulusal Kültür, Hayalet Gemi* ve daha yüzlerce dergi es geçilmiştir.

Sonuç

1. *Türk Edebiyatı Tarihi*'ndeki bölümlerin, tarihi edite eden 7 yazarın “özel” kararıyla oluştuğu, bu yanı sıra kitabın, benzeri eleştirilere muhatap olan kendinden önceki kitapların önüne değil, yanına konulacağı görülmektedir.
2. Dil üzerinde önemle durulmuş, nitelikli yazılarla edebiyatın varlık nedeni olan dilin kavranmasına önemli bir katkı sağlanmıştır.
3. Türkiye dışındaki Türkçe edebiyatlar görünür kılınmış ve haklarında yeterli düzeyde bilgi sunulmuştur.
4. 1950-2000 arası edebiyatını konu alan yazıların büyük bölümü; gerek zamanlama problemi, gerekse kişisel beğenilerin kaçınılmaz olarak öne çıkması nedeniyle kimi eksikliklerin, yanlış bilgilerin ve yorumların tuzağından kurtulamamıştır.
5. Ramazan Korkmaz'ın “Küçürek Öykü” (c. IV, s. 475-481) başlıklı yazısı kitabın kavramsal boyut da taşıyan tek yazısı olarak öne çıkmıştır.

6. Kitapta, edebiyat dergiciliği zayıfın da ötesinde nitelsiz, içeriksiz bir yazıyla geçiştirilmiştir.
7. Editörlerin sunuş yazısında “Yazım konusu da, bu tür eserlerde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmada, eserin kendi içinde tutarlı olmasına dikkat edilmiş ve yerleşik kabullerden farklı bazı değişikliklere gidilmiştir” denilmesine rağmen (c. I, s. 23), kastedilen “farklı bazı değişikliklerin” neleri içerdiği sorusu bir yana, onunla özellikle üslûpta asgarî ortaklığın kurulmasının sağlanmadığı, bu tür çalışmalarda kaçınılmaz sayılan zorunlu tekrarların makul seviyenin çok üstünde gerçekleştiği görülmektedir.
8. “Edebiyat adına yapılan iyi niyetli her çalışma güzeldir” hükmünden, editörlerin sunuş yazısındaki eksikliklerle ve bu tür çalışmalarda kat edilmesi gereken yolun uzunluğuyla ilgili samimî beyandan hareketle, kitaba emek veren editörleri, yazarları kutlamak gerekir.
9. Altı çizilen, çizilmeyen eksikliklerin, problemlerin kitabın ileriki baskılarında giderilmesi, mevcut emeğin yücelmesi adına temenni edilmelidir.

